

KOSZORÚ.

Megjelenik hetenkint
vasárnap.
Szerkesztő: szállása,
hová a dolgozók, előfizet-
ségi pénzek, reklamációk is
küldhetők: Üllői-út és 3
pálya-utca sarkán, 11. sz.

SZÉPIRODALMI
S ÁLTALÁNOS MIVELTSÉG TERJESZTŐ
HETILAP.

Előfizetés: egész évre
12 frt, félévre 6 frt.
Előfizetést elfogad a lap
székhelyén és kizárólag
Gusztáv kiadó-hivatala:
Barátság-utca 7. sz.

MÁSODIK FÉLÉV.

JULIUS 26. 1863.

4. SZÁM.

A MAGYAR FŐVÁROS.

„Olaszországnak nincs fővárosa” — azt halljuk, azt olvassuk ma mindenütt. Tudjuk, mily értelemben kell ezt venni. Turin ugyan az olasz királyság székvárosa, de fővárosa nem lehet, mert az ujonnan alakult Olaszhon igényei méltán nagyobbak lévén Sárdiniáénál, fővárosául csak azt a helyet ismerheti el, melynek elsőségét akár nagyságára, akár fényes történeti multjára, akár jelenkori hatalma tekintetében, testvérei közül egyik sem fogná elvitatni.

Magyarországnak székvárosa az országon kívül esik, vagy nincs; fővárosa pedig — messze elmaradt azon igényektől, melyek egy magyar főváros eszméjében rejlenek. Pesttől vagy Budapesttől városaink közül ugyan egy sem tagadná meg az elsőséget minden tekintetben, mindamellett csak *prima inter pares*, — de nem mindig egyrangú oly országok fővárosaival sem, melyek története nem mérkőzhetik Magyarországéval, melyek súlya az alkotmányosság, civilizáció védelmében csekélyebb, és az anyagi jólétnek is kevesebb előfeltételeit nyerték a természettől mint hazánk.

Minden főváros az illető országnak mintegy mutató lapját képezi. Az eszmék, melyek a nemzetet foglalkodtatják, itt találják gyűpontukat, innét legelevenebben ki is sugároznak; ez jelezi a közvagyon maximumát, rajta ítélhető meg a közszel-

lem hévmértéke; itt ismerhető fel, itt tákrózik vissza műveltség, művészet fejlődése, a tenni-tudás ereje — szóval, a társadalom rányomja saját arcvonalait a fővárosra.

Hogy ez a szabály módosulást szenvedhet, kétségtelen, kivált ott, hol valamely birodalom mintegy két fővárost bir, eredetre, rendeltetésre különbözött. Így különbözik a diplomatikusabb Washington levegője az élénk New-Yorktól; az új jellegű gazdag Sz. Pétervár az ó-orthodox Moszkautól; a *hemzsegő* Amsterdam a hivatalos Haag-tól. Módosul ott is, hol valamely uralkodó hatalmas lépésekkel előzte meg népének fejlődését, mint például Münchenben, hol a művészet kegyelő utolsó két király palotákat és a művészet legnemesebb csarnokait varázsoltta elő, példányul, buzdításul, szellemi és anyagi hasznul a későbbi nemzedéknek, míg jelenleg még a bajor Athéne építész remekei mellett a magán polgár hajléka ott áll régi prózaiságában. Mily szegény lehetett München Lajos király előtt!

Pest, mindamellett hogy társadalmi élete magasabban áll mint némely európai hírvárosé, valamint physiognomiája is vonzóbb; mindamellett hogy két évtized alatt szép haladást tett csinosbulásban, és a nemzet magasabb szellemi életének megfelelő intézmények létrehozásában, mégis elmaradt azon eszménytől, mely a magyar

fővárosról bennünk él. Ennyiben Pest is meglehetősen helyes mutatólapja az ország állapotának. Mi annak az oka?

A városok keletkezésének csak oly idő, oly ország kedvez, hol a nemzeti vagy nagy része kereskedés és a polgárok ipara után jő létre; maga ezen polgári tevékenység, termelés, vagyoni kiállítás előfeltétele pedig a szabadság. Akárhányszor el volt már mondva, hogy Magyarországon középrend, oly értelemben mint másutt, nem létezik, és hogy annak mintegy pótléka és helyettesítője a kisebb nemesség, mely közéletünknek valóban tekintélyes tényezője. De ezen quasi-középrend, ha egyben másban helyettesítheti is a szorosabban vett polgári elemet, ezt, foglalatosságánál és hajlamainál fogva, lényeges és életkérdésekben nem pótolhatja. Mennyi szellemi erő, mennyi súly és tekintély ment veszendőbe az által, hogy a nemesség, még akkor is, ha birtoktalan volt, a legujabb korig, méltóságával meg nem férőnek gondolta a kereskedést, vagy a polgári iparral foglalkozást, és sokszor átaljában a munkát! Mekkora csorbát szenvedett nemzetiségünk érdeke, hogy — miveltebb országok ellenkező példája daczára — a magyarság zöme félre vonulván a polgári munkásságtól, legfeljebb csak a föld művelésére adta magát, századok óta idegeneknek engedvén át azon háládatos tért, mely vagyont, tekintélyt, hatalmat szerez hűveinek, és az ujkor mindent szabályozó fatumává lett!

Nemzetünk e hajlama miatt a földművelés nyelte el aránylag nagyobb részét az anyagi tevékenységnek, és a polgári elem még csirát is alig hajthatott; azon városok is, melyek időfolytán keletkeztek, inkább csak a földművelés után járó typust vették magukra, népességük nagy száma mellett is. E körülmény másik oldala azt tüntette fel előttünk, hogy városaink inkább a német, tót vagy szerb elemet képviselik mint a magyart. De vajon Attila ostora nem félénk volt-e irányozva akkor, midőn 1847-ben királyi városainkat, nemzetiségünk megóvása miatt, nem mertük feltétlenül or-

szággyűlési szavazatjoggal felruházni*)? És lelketemelő érzélem lehetett-e az, midőn a városok befolyásától tartottunk, a melyek hivatvák, hogy a cultura, jólét és nemzeti dicsőség fő képviselői legyenek?

A közszellem és a nemzet részvétlensége a polgári hivatás iránt, inkább sujtotta a középosztály jövőjét, mint a törvények, vagy hatósági intézkedések, melyek nálunk cseppel sem voltak rosszabbak, mint más országokban. Ha hazánkban polgári osztály létezik, mely hivatásától áthatva szabadságára büszke, annak sem a rabló lovagok várai, sem a feudalizmus kinővései nem árthattak volna, sőt életerős fejlődése a nemzet testén ejtett sebeket hamarabb gyógyítja vala. A lombard városok szövetsége, a Hermandad, a Hanzák keletkezése tanusítja, miként védelmezte magát a polgárság szabad szelleme az önkény ellen, — de a magyar polgári osztály ellensége láthatlan volt, ezt karddal nem lehetett vágni, golyóval nem leteríteni: — a magyar polgári osztályt a levegő törpítette meg.

Tán nem veszi senki sem helytelenségnek, hogy a magyar fővárosról szólni, és jövőjének perspektíváját felállítani kívánván, a kereskedés természetét kissé nyomozgatom. A cultura története többnyire csak a kereskedés történetével kezdődik, és a mely városok a kereskedés kedvező hullámai által magasra emelkedtek, többnyire mint a művészet és tudomány fészkei és pártolói is híresekké lettek, elég bizonyossággal, hogy az emberiség ez utóbbi kincsei távol sem idegenkednek annyira a kereskedéssel való érintkezéstől, mint sokan hiszik; példa Velence, Amalfi, Pisa, Florenz, Genua a XII—XV században, példa Basel, Frankfurt, Augsburg, Köln, Lipcse, Nürnberg, Strassburg, Brügge, Löwen, Antwerpen és számtalan más.

A kereskedés a nemességgel is jól egyeztethető. Nem akarok csupán Velenczére hivatkozni, hol a példabeszéd: „Sia-

*) Nincs hely itt e tényre ítéletet mondanunk. De tekintve a megyék akkori képviselésének is korlátozottságát, egyenkinti szavazat a városoknak csakugyan gerjeszthet aggodalmat. Aztán 1847-re következett 48! Szerk.

mo Venetiani (azaz kereskedők) e poi Christiani,“ még az én állításomnál is tovább megy; hanem miután tudjuk, hogy a középkor lovagiasságának legnemesb mintáját a templariásokban találta a történet, nem lehet kevésbe venni azon tényt, hogy e vitézrend a kereskedelmi tér kizsákmányolásához ugyancsak értett, és a földi javakat ez uton hatalmasan gyűjté. Rendeltetésük vala a szent föld visszafoglalása és oltalmazása, de közvetlen ez eszményi czéllal egybeköték leganyagiabb hasznukat, minő például azon kiváltságuk vala, hogy egyedül ők szállíthassanak évenként 6000 szentföldi zarándokot hajóra Marseilleben.

A tér, melyet a nemzet zöme termékenyítőleg elfoglal, közel hozza egymáshoz az elvileg látszólagosan ellentétes vagy távolos osztályokat. Az érintkező vonal ugyanaz. Polgárok aristokratákká lettek, mint Németalföldön, a Hanza városaiban stb., aristokraták pedig foglalatosságaik következtében polgárokká lettek, mint Veneza nemes republicanusai. A kereskedelem szelleme egyik részen is, a másikon is, ráirta a közvagyonra és jólétre keresztlevélét.

Az ipar és kereskedelem ugye itt csak annyiban lehet figyelmem tárgya, a mennyiben eme tényezők befolyását a városok fejlesztésére, városi élet, mivelődés szilárdítására vélem kimutathatni. Újabb időben a természettudományok roppant haladása az ipart oly hatalomra emelte, minőről ez régi fénypolezán sem mert volna álmodozni. Minden fölfedezés, minden ujelv, melylyel a geologia, természettan és vegytan az illető szaktudományt gazdagította, az ipar által azonnal el lön sajátítva, — élet és tudomány oly közel állanak egymáshoz az emberiség hasznára, mint még soha sem azelőtt. De a mely szolgálatot most tesz a tudomány az iparnak, azt ez utóbbi már századok előtt kiérdemelte a tudomány és művészet irányában. Midőn a lovagkor miveltsége hanyatlani kezdett, akkor a városok vették át a miveltség missióját, — természetesen (fájdalommal kell így mondanom) nem hazánkban, hanem más bol-

dogabb hazákban. A városi elem minőségénél fogva ezen miveltség, igaz, realisticus irányu volt kiválólag, de ezen irány teremője volt egy szélesebb alapu jólétnek, teremője ezer meg ezerféle tárgynak, az emberi leleményesség szülöttjeinek, melyek országról országra kedvesen fogadtatva vándoroltak, hirdetve honjuk dicsőségét, és visszahordván abba a soknyelvű világ gazdagságait. E józan, gyakorlati eszméjárt uralmánál fogva azonban tévedne, ki a városoktól minden érdemet el akarna vitázni a magasabb szellemi élet előmozdítása körül. Épen az ipar polgári tevékenysége tette szükségessé a tudományos elvek nyomozását, és a hol löfegyverek, órák, malmok, orgonák, delejtűk, ötvösmunkák és mechanikai szerszámok készülnek, a hol érczetek olvasztanak, réz-metszet művek, üveg- és olajfestészet honosulnak, hajók, kocsik gyártatnak, hol kelmét szőnek, festenek, fát, vasat bútorokká alakítanak, nagyszerű építmények támadnak stb. ott a vegyészetről, mértanról, természettanról, rajzolásról stb. nem lehet soká megfélelkezni. Nem is feledkeztek meg azokról, és a polgárság csakhamar fogadott, eleinte egyes szakértőket bizonyos időre, kik a fiatalságot egyik másik tudnivalóval megismertessék. Ez lett az első felszabadulás a papi oktatás alól. Ezen, még bujdosó első szaktanítókból lettek az első mesteriskolák tanítói, melyekhez kis idő múlva a felsőbb iskolák járultak. Még ennél is nevezetesebb az a körülmény, hogy a polgári osztály egyesei ott hagyván az anyagi termelés mezejét, az irodalom művelői lettek. Ez osztály kebléből származtak azon nem csekély számú kronisták, testületek szabályainak följegyzői, városi monographisták, kiknek iratai, minden realiticus zamatjuk mellett is, az újabb kori történetbúvárnak megbecsülhetlen anyagját képezik a régibb erkölcsök rajzolására és a miveltségi történet megírására. És e kronisták — a mit nem lehet eléggé figyelembe venni — nemzeti nyelvünkön irtak épen azért, mert egész miveltségük a közvetlen élet szükségéhez volt mérve, és a latin nyelv tudására nem vágyódtak. Hol állnánk irodalmunk történe-

tével, ha magyar városok magyar nyelven irt 4—5 százas sőt régibb krónikáival dicsekedhetnénk? ha ezen kronistáink között csak egyetlen egy Froissart*) volna is? De nemcsak hogy a városi polgárság keblében az irodalmi mozgalom korán felismerhető, van még ennél is hangosabban szóló emlék, hogy a polgárság nem szokott az anyagiségbán tespedni. Vagy vajon ama dicső gót építészeti remekművek, melyek Németország majd minden városát ékítik, e megkövesült csodák, melyek ég felé emelkednek, nem a költészet legmegragadóbb tanui közé tartoznak-e? ki tervezte azokat, és ki lelkében fogamzottak? ki hozta e gyönyörű arányokat ez épületekbe? ki létesítette századokon át nem lanyhuló lelkesüléssel egy nagyszerű eszme iránt, és mily szellem vezethette a faragó vésűjét, az építész csoport alkotójának szerszámát a chorustól a szentély oltáráig, a porral érintkező alapfalaktól fel az ég örökkényű és tiszta homlokzatig?

Ipar nélkül a földművelés is csak szerény kifejlődésre juthat, — és a mi akkor, ha az arány, ipar és földművelés közt, helyre lenne állítva, udvére volna az országnak, — ez, hazánk jelen állapotjában, annak csak függőségét okozza másoktól. Legyen elég ezt csak érinteni.

Mentsen meg az ég azt ohajtanom, hogy hazám kirekesztőleg kereskedői állammá legyen. Igen jól tudom, hogy oly országban, mely csupán kereskedésből nyerte gazdagságát, a legritkább tünetek közé tartoznak oly régi családok, melyek több ivadékon át atyáról fiúra örökségbe hagyták földbirtokaikat, és minden gondolkodó fő érti, mit jelentene az, ha a magyar történeti családok birtoktalannak volnának e hazában. Szándékom volt arra figyelmeztetni, mennyire elhanyagoltuk a polgári iparszorgalom meghonosítását, mennyire hátrálta e körülmény nálunk a városok emelkedését, a polgári osztály keletkezését és üdvös befolyását.

Tudom, hogy erről legujabb időben már helyes eszmék kezdenek terjedni. Az

utóbbi forradalom óta, mondhatni csoportosan, szánták magukat nemes rendű férfiak az ipar pályájára. A nagy politikai mozgalom idegen földre helyezte őket, és ott meglepetve tapasztalák sokan, hogy annak, a mit otthon tanultak, legkisebb hasznát sem tudják venni. Lettek tehát nyomdászok, óráskok, kereskedők, gépészek, mérnökök, vegyészek; álltak különféle vállalatok élére, vagy szegődtek tagjaivá, szóval — lettek gyakorlati emberek, miként a körülmények ezt magokkal hozták. Senki sem bánta meg a ki megértette az új viszonyok tanát, mert az új pálya önszerzette, becsületes természetű vagyonnal hálálta meg az áttérést. Nálunk idebenn kevésbé veszszük észre a körülmények kényszerítő hatalmát, — mely azonban mégis működik felettünk, — és így, ha tán lassabban is, tért nyerend a jobb meggyőződés.

Tekintélyes szavak a kereskedelmi osztályt azzal vádolják, hogy igen kevésbé érzi magát bizonyos földhöz lekötve, és sokszor a legkisebb kényelmetlenség, melyet tevékenysége tűrni kénytelen, elég arra, hogy elköltözködéssre bírja más országokba, hová pénzét is kiviszi, a hol t. i. több nyereség kecsegteti. E vád egyértelmű a hazafiatlansággal. Azonban tudjuk a történetből, hogy midőn XIV. Lajos igazságtalan háborúval rá akart rontani Hollandiára, a kis ország, mely meg sem kísérthette mérközni a franczia királylyal, szinte kétségbeesett hogy önállóságát nem védelmezhetné. Elhatározta tehát, hogy a tenger gátjait, melyek az országnak a tengerszínénél mélyebben fekvő földét az ocean hullámai ellen biztosíták, keresztülvágja, és így zsákmányul engedi honát azon elemnek, melytől azt szorgalma léptenkint magának meghódítja. A nemzet pedig hajóira készült szállni, hogy más hazát keressen magának, — és így a tenger, mely lételet fenyegeté, s gazdagságait nevelte, megmentője lett volna szabadságának is.

Ha az országban szétszórt városoknak a körül fekvő vidék művelésére befolyást tulajdonítunk, és azokat a magasabb társasági élet gyúponyjainak tekintjük, azt na-

*) Meghalt 1400-ban.

gyobb arányban az ország fővárosáról is el kell mondanunk, mely nem csak környékét érleli pompásabb fejlődésre sugarai alatt, hanem politikai, társadalmi és irodalmi tekintetben az egész ország által hangadónak ismertetik el.

Mily fontos szerepe jutott Buda-Pestnek közéletünkben, azt látjuk mindennap; érezzük mindamellet, hogy Magyarország fővárosának minden tekintetben nagyobb-nak kellene lenni. Csak lakosságának számát tekintve is, mely eddig, ha a nem rég Budával hatóságilag egyesített Ó-Budát Pesttel együtt egyetlen városnak veszem is, alig üti meg a 180,000-et, azt kell mondanom, hogy egy 15 millió lakossal bíró ország valamiben aránytalanul fejlődött, midőn fővárosának népessége csak ennyi. És ez csakugyan így van, és azon okok, melyek náunk általában hátráltatták a városok és városi élet keletkezését, a magok súlyát fővárosunkkal is éreztették, úgy hogy a kis Szászország Drezdája, a szomszéd Bajorország Münchenje, a 3—4 megyénkénél nem nagyobb Belgium Brüsselje, az olasz régi államkák fővárosai, majdnem mindenben túlszárnyalhatják Buda-Pestünket.

A például idézett külföldi városok és azok, melyek hasonló rovat alá tartoznak, nagyságukat, fénytüket az ipar által szerzett gazdagságnak és azon körülménynek köszönik, hogy az ország fejedelme ott székelt. A mely várost a fejedelmi szék diszti, annyira előnyben van mások fölött, hogy — ha egyéb pártolásban a sors nem részesítené is — másutt a haladás egyesült

tényezői is csak nehezen tudnák helyreállítani az egyensúlyt; ez fejt meg, hogy Németország 12-ed rétt államaiban is oly fővárosok virágozhattak fel, minő a magyar nemzeté még tán soká nem lesz. Minden uralkodó fejedelem, herczeg, nagyherczeg, udvartartásával azon valamit idézte elő, mit Trefort Ágostonunk cerimonialának nevezett. Én annak hiányát nálunk nem tudom sajnálni, de sajnálom azt, hogy az udvartartás nélkülözése társadalmunkat mintegy koronájától, csúcsától fosztá meg, és néha a befejezetlenség színében tünteti föl. Minden ilyen államka fővárosának meg van a maga egyeteme, udvari színháza, könyvtára, muzeuma, műgyűjteménye stb. mind ezt körülrajongják a művészek egyletei, külön árnyalatu iskolái, a régi babéros fők dicsősége és az ifjabb lángelmék nagyratörékvése. E részben Németország átka, t. i. sokállamisága, valódi előnyére vált. Ilyen intézetekre a mi magyar nemzetünk nem képes annyit költeni, mint Németország vagy Olaszország fejedelmei, és ha meggondolom, hogy a XVIII-ik század elején Bécsben egyetlen operai előadás kiállítására 60,000 forintot fordítottak, nagyon különösnek tetszhetik az a véletlen találkozás, hogy midőn mi nap a nemzeti színház felsegállításának módjáról tanakodtak, az e végett összehívott bizottmány épen ez összevet javallotta és találta elégnek a színház minden igényeinek kielégítésére, ha ezt a király az országgyűlés további intézkedéseig utalványoztatja.

(Vége köv.)

PESTY FRIGYES.

NYUGASZTALÓ.

Hánykodik a szívem
Töprengve gyakorta,
Balsors ha reményit
Örvénybe sodorta;
S a melybe fogóztam
Hajh, csalfa hiszemben,

Tört deszkadarabként
Uszkal a vizen fenn. . .
De majd belenyugszom:
Ég úgy akará!
— Borúlj, feledésnek
Lágy fátyola, rá!